Christian Berggren

Lärdomar av trettiotalet

[Ur Förbundet Kommunists teoretiska tidskrift *Kommunist* nr 26-27 (november 1977)]

”Den värsta krisen sedan 30-talet”. Så har det brukat låta de senaste åren. I denna artikel ska vi därför gå tillbaka till 30-talet för att se vad vi kan lära av det politiskt för en antikapitalistisk krislinje idag.

Först något om själva samhällsläget.

Krisen kom sent till Sverige. Först 1930 började arbetslösheten stiga kraftigt, men nådde snart ett mycket högt tal.

Arbetslösa under 1930-talet i % av fackligt organiserade [1]

1930	11,9
1931	16,8
1932	22,4
1933	23,3
1934	18,0
1935	15,0
1936	12,7

Under den värsta tiden var de arbetslösa ca 300.000. En del av dem sysselsattes av Arbetslöshetskommissionerna (AK) i olika former av nödhjälpsarbeten. Dessa AK-arbeten var hatade i arbetarklassen, dels därför att de betalades uselt, dels därför att det ofta var fråga om rena strejkbrytarjobb. Vägrade en arbetslös att ta ett sådant avstängdes han från arbetslöshetsunderstöd.

Arbetslöshetens storlek och behandlingen av de arbetslösa var en av de stora frågorna i arbetarrörelsen under 30-tals-krisen.

En *annan* var kapitalets lönesänkningsoffensiv. Från hösten 1931 fram till våren 1933 sade arbetsköparna i bransch efter bransch upp de gällande avtalen och krävde lönereduceringar. För byggnadsarbetarna som kom sist i tur handlade det om ca 35% i generell sänkning. Resultatet av dessa hårda krav var ett flertal förbundsstrejker: Massastrejken, Sjömansstrejken, Byggnadsstrejken.

Man måste här komma ihåg att under denna tid hade de olika medlemsförbunden i LO en helt annan ställning än vad de har idag. De förhandlade var och en för sig, och avtalsförslagen skickades regelmässigt ut till omröstning bland medlemmarna. Socialdemokratin dominerade inte fackföreningsrörelsen så totalt som de gör idag. I flera fackförbund, bl a Pappers och Sjöfolks fanns kommunister i förbundsledningarna.

En tredje viktig fråga under denna tid var krisen i jordbruket och de små jordbrukarnas mycket utsatta läge med väldiga skulder och stora avsättningssvårigheter.

Socialdemokratins politik

Vid andrakammarvalet 1932 ökade SAP An andel av väljarkåren från ca 37% 1928 till knappt 42%. Mutskandaler, Kreuger-krasch m m hade allvarligt skakat de borgerliga partierna. Trots att de var i majoritet även i den nya riksdagen var de p g a inbördes splittring tvungna att låta socialdemokraterna bilda regering.

---

[1] Tabellen tagen från K-G Landgren: *Den 'nya ekonomien' i Sverige*. Uppsala 1960, sid 77

Vilken linje drev då SAP under denna kris?

Under 20-talet hade socialdemokratin präglats av en stark ideologisk vilsenhet. Man förmådde inte gå vidare från den stora segern i rösträttsstriden.

Våren 1932 höll SAP sin viktiga 14. kongress. Här tecknades å ena sidan bilden av krisen i marxistiska ordalag:

> ”Aldrig förr har det kapitalistiska systemet så uppenbarat sin oförmåga att bemästra de mäktiga produktionskrafter, det kallat till liv. Arbetare, sysslolösa i mångmiljontal, kapital i overksamhet i miljardtal, lager och förråd överfulla, produktionsapparaten utbyggd och rationaliserad, men massornas elementära behov tryckta ned till nödens tröskel eller därunder — sådan är kapitalistisk civilisation idag.” [2]

Men det konkreta program som ställdes mot bakgrund av denna bild saknade helt förbindelse med marxismen. Denna krispolitik innehöll följande huvudelement:

- Kraftigt ökade insatser för arbetslöshetens bekämpande, bl a genom en betydande utvidgning av de offentliga arbetena och av beställningarna från det privata näringslivet. Avtalsenliga löner för dessa arbeten. Avskaffande av AK.
- Kontantunderstöd för de sämst ställda jordbrukarna.
- Nedskärning av militärutgifterna, skärpning av arvsskatten (tämligen obetydligt) och starkt ökad upplåning för att finansiera allt detta.

Det nya var kravet att de av staten sysselsatta arbetslösa skulle betalas med marknadsmässiga löner samt att upplåningen skulle öka, dvs budgeten under-balanseras, för att stimulera näringslivet och minska arbetslösheten.

Socialreformism i stället för socialism

Detta krisprogram motiverades inte på något sätt med socialistisk teori. Tvärtom yttrade finansminister Wigforss under remissbehandlingen av budgeten:

> ”Jag vill erinra om att denna tanke, att man skulle försöka bekämpa arbetslösheten och depression genom igångsättande med lånade medel av offentliga arbeten, den har icke i främsta rummet blivit framförd av de verkligt radikala anhängarna av samhällets omdaning... utan de... är folk som icke velat släppa tanken på att det nuvarande ekonomiska systemet har så stor livskraft att, om vi endast kunna klara det över den stora prövning som det nu genomlever, kan det vara beskärt ännu en ganska lång livstid.” [3]

Denna ljusa bedömning av kapitalismens framtid var grundvalen för socialdemokratins program.

Kärnan i socialdemokratins krispolitik på 30-talet var just att kapitalismen skall räddas, men med en ny ekonomisk politik. Frågan om makten och ägandet ställdes över huvud taget inte.

Ernst Wigforss, som numera av socialdemokratin behandlas som någon slags socialistisk pionjär, utvecklade i ovan nämnda remissdebatt denna väsentligen defensiva inriktning. När en f d borgerlig minister förklarade sig beredd att diskutera socialismen, svarade Wigforss:

> ”Herr Hamrin dristade sig så långt ut att han var villig att till och med diskutera socialismen. Den nuvarande regeringen begär icke sådana offer av den borgerliga majoriteten. Den nuvarande regeringen har lagt fram ett förslag som icke sträcker sig över gränsen för

---

[2] Citerat efter H Tingsten: *Den svenska socialdemokratins idéhistoria*, I sid 345
[3] Andrakammarprotokoll, 18.1.33

> vad en framsynt och förnuftig borgerlig majoritet skulle kunna gå med på.” [4]

Med krispolitiken övergav partiet alla socialistiska målsättningar till förmån för ett konsekvent socialreformistiskt projekt med de nyaste borgerligt-nationalekonomiska rönen som integrerad beståndsdel. Denna utveckling motsvarades på det ideologiska området av övergivandet av klassbegreppet. Inför valet 1932 vädjade Per Albin Hansson om:

> ”Samling kring en politik som utan hänsyn till grupp- eller klassintressen vill på alla områden hävda och utbygga demokratin till tryggande av allmänt väl. ” [5]

Och i riksdagen 1933 förklarade samme Per Albin:

> ”Regeringen för sin del utgår därifrån (att ”alla skola hjälpas”) och dess förslag avser ingalunda att favorisera någon viss grupp av samhällsmedborgare eller någon viss samhällsklass”. [6]

”Solidaritet” i underkastelse

Pa det fackliga området dominerade likaså en defensiv inställning. LO- och SAP-ledningarna ville till varje pris undvika att förbunden tog strid mot arbetsköparnas lönepressning. Man uppmanade längs hela linjen arbetarna att godta lönesänkningsavtal, under förespeglande av att arbetarna skulle ta igen de ekonomiska förlusterna genom framryckningar på den parlamentariska arenan. Uppmaningarna att visa ”solidaritet” med andra arbetare som godtagit lönereduceringarna blev givetvis särskilt starka sedan socialdemokraterna bildat regering.

Samtidigt förde LO-ledningen en hänsynslös kamp mot de delar av arbetarklassen som ville göra motstånd mot kapitalet.

Våren 1932 skrev förbundsstyrelsen för Sågverksarbetarna under ett lönesänkningsavtal trots att arbetarna i en avtalsomröstning sagt nej till det.

Bland pappersmassearbetarna däremot var motståndet mot lönesänkningarna så kompakt att förbundsstyrelsen var tvungen att utlysa en strejk, som varade från april till augusti 1932.

Från första stund motarbetade LO och förbundsstyrelsen strejken. LO vägrade att ge något som helst ekonomiskt understöd (däremot gav man en kvarts miljon till SAPs valfond samma år). När massafabrikerna under våren skulle lasta ut de inneliggande lagren förklarade pappersarbetarna massan i blockad och vände sig till Transport med begäran om sympatiblockad. Transport avslog denna begäran. De lokalavdelningar i Transport som ändå stödde pappersmassearbetarnas kamp och vägrade befatta sig med den blockerade massan uteslöts. Med sådana metoder från LOs sida kunde strejken endast sluta i nederlag.[7]

Byggnadsstrejken utbröt i april 1933 och varade ända till februari 1934. Att man då gav upp och skrev på ett uselt avtal berodde emellertid inte på att arbetarnas kampvilja var bruten, utan på ett direkt ingripande från regeringen Per Albin Hanssons sida, som menade att byggnadsstrejken hotade krispolitiken. LO gick också mot strejken. Inför direkt hot om tvångslagstiftning var förbunden tvungna att böja sig. Bitterheten bland arbetarna mot detta handlande var stor. T ex skrev man i *Byggnadsträarbetaren*:

> ”Hur skulle behandlingen från arbetsgivardömet här i landet mot byggnadsarbetarna var beskaffad innan den gränsen var nådd då LOs ledning och representantskapet skulle säga:

---

[4] a.a.
[5] Cit. i Klass mot klass — kommunisternas taktik under 30-talskrisen. Gbg 1971, sid 49 (den digitaliserade versionen på marxistarkivet)
[6] AK-prot. 18.1.33.
[7] B Kennerström: Mellan två internationaler - Socialistiska Partiet 1929-1937. Kristianstad 1974, sid. 40-49 i den digitaliserade versionen (sid 58-69 i den tryckta boken).

nu får det vara slut med utmaningarna. En sådan gräns existerar säkerligen ej... Vi har sålunda genom omständigheter som blivit oss övermäktiga ingalunda enbart från arbetsgivarhåll, fått ta en nederlagsuppgörelse som sent ska glömmas.” [8]

Centraliseringen till LO

Under 20-talet hade de olika fackförbunden haft en stor självständighet. LO led fortfarande av sviterna efter storstrejken och den centrala apparaten var svag.

LO-ledningen tillhörde SAPs högerflygel. Men i de olika förbunden fanns en oberoende klassverksamhet. Visserligen av övervägande tradeunionistisk karaktär, dvs man drev en klasslinje i fackliga frågor men utan något politiskt perspektiv. Arbetsdelningen mellan parti och fackförening var under denna tid så stor att det 'politiska' och det 'fackliga' var fråga om skilda världar.

Under 30-talet ändrades dessa förhållanden radikalt. LO-apparaten grep in i den ena förbundskonflikten efter den andra, med kulmen i byggnadsarbetarstrejken då murarförbundet av LO (med SAP i ryggen) tvingades att skriva på ett avtal mot sina egna stadgar. Härmed togs ett avgörande steg i brytandet av fackförbundens självständighet. Denna disciplinering av arbetarna och förbunden var i själva verket en central del av den socialdemokratiska krislösningen. I samma process och intimt förbunden med kampen mot kommunisterna vann partipolitiseringen överhanden över tradeunionismen på allt fler nivåer, och LO och SAP blev en, socialdemokratiskt partipolitiserad, arbetarrörelse.

Kohandeln

När socialdemokraterna bildade regering hösten 1932 var de först inställda på att bilda en majoritetsregering med det frisinnade (liberala) partiet. Då det misslyckats kom i stället i maj 1932 den s k kohandeln, dvs uppgörelsen med Bondeförbundet. SAP släppte sitt krav på avskaffande av AK, och frågan om arbetslöshetsförsäkring sköts på framtiden. Frihandelsprincipen, som spelat en stor roll under valrörelsen 1932, måste också uppges. I stället förstärktes skyddstullarna liksom jordbruksregleringen, som tidigare starkt kritiserats. För arbetarklassen innebar detta höjda matpriser, i stället för de sänkningar som utlovats i valkampanjen. I protest mot denna uppgörelse bröt Göteborgsvänstern under Albin Ström med SAP.

För socialdemokratin innebar emellertid uppgörelsen, dels att man kunde dämma upp de reaktionära, delvis fascistiska, strömningarna i den förtvivlade små-bondeklassen, dels att man fick en solid parlamentarisk grundval för en kraftfull krispolitik.

Kilbomskommunisterna[*]

Till skillnad från socialdemokratin hävdade Kilbomskommunisterna nödvändigheten av en socialistisk utväg ur krisen. Men hur denna skulle gå till, hur man skulle ta språnget från dagskampen i intressefrågorna till kampen om makten klargjordes aldrig. I det Kilbomskommunistiska partiet saknades helt ett verkligt strategiskt tänkande kring kvalitativa krav som kunde stärka arbetarklassens maktpositioner. Det fanns inga bestämningar av strategiska delmålsättningar. Partiet saknade förmåga att politisera kampen i intressefrågorna. Alla dessa strategiska brister framträder i partiets syn på utvecklingen av massornas medvetenhet, vilken

---

[8] Cit. i Tre trettiotalsstrejker. Uppsats för tre betyg i sociologi vid Sociologiska institutionen, Lunds universitet. Del 3, sid 30

[*] Sveriges Kommunistiska parti splittrades 1929 varvid majoriteten under Karl Kilbom uteslöts ur Kommunistiska Internationalen (Komintern). Endast en minoritet under Hugo Sillén stannade i Komintern. Sverige hade därefter fram till 1937 två kommunistiska partier. Kilbomspartiet var hela tiden det största. I samband med Ströms övergång 1934 bytte man namn till Socialistiska Partiet.

sågs som en enkel effekt av kampen i de omedelbara intressefrågorna. En av partiets ledande män, Nils Flyg, skrev t ex 1932:

> ”Det gäller alltså att göra de breda massorna medvetna om nödvändigheten av kapitalismens likvidering... Denna övertygelse, detta medvetande kan massorna erhålla endast på den egna erfarenhetens väg och frågan är hur denna erfarenhet kan uppnås. Den kan uppnås och massan kan bringas i aktion endast genom dess samling och aktivitet kring ett på de nuvarande förhållandena baserat dagsprogram, i vilket av läget betingade ekonomiska och politiska krav formuleraras. Genom kampen för dessa dagskrav skall den kämpande massan snart bli på det klara med att det är den bestående ordningen själv som är hindret för en människovärdig existens... Inställningen till dagskraven är utslagsgivande för inställningen till tidens huvudfrågor, för eller mot socialismen.” [9]

Dagskamp och socialism

Partiets oförmåga att koppla samman den dagsaktuella kampen med den socialistiska målsättningen framträder tydligt i Kilboms anförande i remissdebatten om det socialdemokratiska krisprogrammet 1933:

Man slår fast att socialistisk planhushållning är enda vägen ur krisen, ”vilken dock kan genomföras enbart då arbetarmassorna erövrat makten och sannerligen icke genom den parlamentariska verksamheten vars mesta yttringar går ut på att slå puder i ögonen på de utanför parlamentet svältande.

Sovjetunionen är där det stora föredömet...

Vi äro tyvärr ännu icke i den situationen då arbetarklassen kan taga makten, ehuru detta som sagt i det långa loppet är den enda utvägen ur svårigheterna. I läget för dagen gäller det — så se vi saken — att bringa den mest möjliga hjälp åt de arbetande massorna.” [10] Och så går Kilbom in på partiets dagskrav, folkpensionering, AK-systemets avskaffande, etc.

Partiets strategiska oförmåga kommer också fram i ställningstagandet till det statliga stödet till Skandinaviska Banken.

Bakgrunden var följande. Våren 1932 var Skandinaviska Banken, landets största bank, nära konkurs p g a sin delaktighet i Kreugersvindlerierna. Riksdagen satsade då en kvarts miljard (en mycket stor summa för den tidens förhållanden) för att banken skulle kunna repa sig. Detta beslut stöddes av socialdemokraterna, men utsattes för en mördande kritik av kilbommarna, som gav ut en särskild broschyr i frågan: ”Hundramiljonersanslagen till storkapitalisterna. Sparsamhet åt det arbetande folket — miljonrullning åt de rika.” Kilbomskommunisterna hade utan tvivel rätt i att formerna för stödet innehöll en rad märkliga inslag och att socialdemokraterna gått mycket långt i eftergifter här. Men i huvudfrågan kunde socialdemokraterna svara: Hade inte riksdagen stöttat banken så skulle både den och de företag som var knutna till den gå omkull. Resultatet skulle bli en ökning av antalet arbetslösa med ca 100.000. Dessutom, om landets största bank av riksdagen tilläts gå omkull, så kunde resultatet bli en fullständig panik bland landets alla småsparare och ett sammanbrott för hela bankväsendet.[11] På detta hade kilbommarna inget svar. Man hade bara kritik, men inget konkret alternativ just därför att man i praktiken var oförmögen att höja sig ovanför den omedelbara dagskampens teoretiska horisont.

De omedelbara frågorna

Det kilbommarna koncentrerade sig på var dagskampen. I den fackliga kampen vände man sig

---

[9] Nils Flyg: *”Folkpartiet” socialdemokraterna eller Arbetarpartiet Kommunisterna*, Sthlm 1932, sid 6-7
[10] AK-prot. 18.1.33.
[11] Socialdemokratins argument finns i G Möller: *Kilbommarna och socialdemokratin*, Sthlm 1932

bestämt mot alla eftergifter för arbetsköparnas lönesänkningskrav och manade arbetarna att på bred front göra motstånd och gå från försvarskamp till anfall för att förbättra läget, särskilt för de sämst avlönade.

Vidare lade man ner mycken energi i kampen för de arbetslösas intressen. De krav som ställdes var:

- Bort med AK-systemet.
- Effektiv arbetslöshetsförsäkring, som ger alla understöd
- Förbättring av folkpensioneringen
- Förkortad arbetstid så att arbetslösa kan dras in i produktionen

Här kunde man även acceptera en sjutimmars arbetsdag utan lönekompensation, eftersom kravet på fler arbetstillfällen sågs som så viktigt.

Slutligen ställde man en rad krav för att förbättra de fattiga jordbrukarnas ekonomiska ställning.

I *valkampanjen* 1932 försökte man inte formulera något alternativt krisprogram till SAPs. Agitationen mot SAP koncentrerades till frågor som:

—Varför är ni beredda att överhuvud anslå några pengar till militarismen?

—Varför avser ni att ge kungahuset 2 miljoner årligen?

—Varför gick ni emot kravet på att sänka regeringsledamöternas och de högre funktionärernas löner?

—Varför gick ni emot krav på 7 timmars arbetsdag?

—Varför gick ni emot förslaget om lagstadgad arbetarsemester?

—Varför röstar ni för förstärkning av strejkbrytarpolisen (”reservpolisen”)?

Osv. [12]

I samband med att socialdemokraterna våren 1933 genomdrev sitt krisprogram kände sig emellertid Kilbomspartiet tvunget att formulera ett mer samlat alternativ. Till detta bidrog också Hitler-fascismens maktövertagande i Tyskland i januari 1933.

”Folkfront för arbete och bröd”

I april 1933 gick därför partiets tidning *Folkets Dagblad* ut med ett stort uppslaget manifest:

”Folkfront för arbete och bröd

Proklamation till Sveriges arbetare, bönder och intellektuella. ”

Man krävde att ”alla krafter måste inriktas på produktionens igångsättande. Människornas behov av försörjningsmöjligheter och inte profitjakten ska vara bestämmande för det planmässiga arbete som här måste bedrivas”. Några klarare anvisningar för detta ”planmässiga arbete” angav man emellertid inte. För arbetslösa ”som icke kan sättas in i en så ordnad produktion” kom man med det något märkliga kravet på att ”åtgärder /måste/ vidtagas för placering i största möjliga utsträckning såsom jordbrukare. Tusentals nya brukningsenheter måste skapas.”

Tidigare hade partiet krävt att riksdagen skulle anslå 100 miljoner i statliga kreditgarantier för export till Sovjetunionen, som var mycket intresserat av att köpa varor från Sverige. Detta

[12] ”Några för socialdemokraterna besvärande frågor.” *Folkets Dagblad* nr 200 1/2 1932, kommunistisk valtidning för Jönköpings län

hade emellertid avslagits. Nu vidgade partiet detta krav och krävde: ”Erforderlig export-kreditgaranti” för hela den svenska exportens främjande.

Man krävde också att ”Sträng statlig kontroll över utrikeshandeln måste genomföras antingen genom export- och importreglering eller genom statsmonopol på utrikeshandeln”. Vidare underströk man vikten av att ”arbetarnas och böndernas köpkraft ökas”. Detta låg i linje med partiets syn på krisen som väsentligen en överproduktionskris. (Det var på samma sätt socialdemokratin såg krisen.) Så krävde man förbättrad pension, så att ”tusentals åldringar som arbetat ett långt och strävsamt liv” skulle slippa ”hålla sig kvar i arbete trots uttömda krafter” och i stället bereda arbete åt ”tusentals unga män och kvinnor”. Slutligen upprepades de gamla kraven på arbetslöshetsförsäkring, förbättringar för jordbrukarna, etc.

Vad gäller finansieringen föreslog partiet:

> ”Penningmedel för dessa åtgärders genomförande anskaffas genom avskaffande av miljonslöseriet på militärväsendet. Ämbetsmannalönerna måste kraftigt beskäras och mångsysslerietet avskaffas. De stora inkomsttagarna och förmögenhetsägarna måste påläggas en verklig statlig beskattning (genom höjd inkomstskatt) och arvsbeskattningen avsevärt skärpas.” [13]

Sammanfattningsvis kan man gruppera de kilbomska kraven på fyra huvudområden:

- Fackliga krav: Nej till lönesänkning! Förbättringar för de lågavlönade.
- Krav för att lindra omedelbara umbäranden och nöd (arbetslöshetsförsäkring, etc.)
- Krav på en annan inkomstfördelning, och på omfördelningar i budgeten.
- Krav inriktade på att bereda fler arbete. Det var kraven på 7 timmars arbetsdag, sänkt pensionsålder och förbättrad pension, statliga exportkredit-garantier till Sovjetunionen, m fl och kravet på att skapa nya ”brukningsenheter” för att placera arbetslösa som jordbrukare.

På detta sista område fanns partiets största svagheter. Man lyckades formulera ytterst få någotsånär realistiska förslag för ”produktionens igångsättande”. Just här fanns å andra sidan socialdemokratins starka sida.

Förhållandet till SAP

Taktiken till socialdemokratin utvecklade kilbomskommunisterna inte heller särskilt långt. Det var fråga om ett tämligen passivt förhållande, av Kilbom uttryckt med orden:

”Vårt parti är berett att stödja regeringen mot de borgerliga om regeringen framför förslag som lägger bördorna på de axlar som förmår bära dem. Vi komma i varje fråga att söka driva fram de bästa möjligheterna åt det arbetande folket.” Om regeringen gick emot dess intressen, så skulle partiet å andra sidan rösta emot det i riksdagen. ”Vederbörande får själv välja.” [14]

Sillénkommunisterna

Sillénarna hade brutit med majoriteten i Sveriges kommunistiska parti på frågan om tillämpningen av teserna från Kominterns VI. kongress, allmänt ansedd som upptakten till kommunistpartiernas period av ultravänsterpolitik. (Om denna se *Kommunist* nr. 11.) Man delade i själva verket kilbomskommunisternas grundläggande syn på utvecklingen av massornas medvetande och man delade deras strategilöshet. Den militanta fackliga lönekampen tänktes av sig själv ställa den socialistiska revolutionen på dagordningen. Det som skilde sillénarna från kilbommarna var dels att de fäste större vikt vid propagandans roll för att utveckla en socialistisk medvetenhet (en propaganda huvudsakligen inriktad på att

[13] *FD* 8.4.33
[14] AK-prot. 18.1.33

”avslöja” socialdemokratin och hylla Sovjetunionen). Dels betonade man mycket mer formerna för intressekampen. I själva verket blev de militanta formerna i många fall mer eller mindre ett självändamål för sillénarna. Slutligen skilde sig sillénarna genom synen på socialdemokratin. Vägen till socialismen, menade man, måste gå över socialdemokratins lik.

I den fackliga kampen koncentrerade man sig liksom Kilbommarna på att bjuda motstånd mot de fackliga ledningarnas kapitulationspolitik. Men kominternpartiet gick betydligt längre i sin opposition. När medlemmarna röstade nej till ett avtal, men förbundsledningen ändå skrev under det, uppmanade man till vilda strejker under ledning av ”aktionskommittéer” valda utanför facket. Resultatet blev enbart att de avdelningar som deltog blev uteslutna ur förbundet.

Även på andra områden, t ex vad gäller de fattiga jordbrukarna och de arbetslösa ställde man i många fall likartade krav som kilbomspartiet. Men också här föredrog Sillénarna hårda tag: militanta demonstrationer, ockupationer av AK-kontor och liknande.

Angrepp utan alternativ

Partiets våldsamma antisocialdemokratism kopplat med den allmänna ultravänsterpolitiken ledde till en förlamande oförmåga att ställa konkreta alternativ till socialdemokratins krisprogram. Belysande i detta avseende är Hilding Hagbergs inlägg i remissdebatten 1933:

Hagberg bestred inte att regeringens åtgärder skulle ge en hel del arbete, men fr a, menade han, skulle det gynna kapitalet. Ty genom att bankerna finge låna ut pengar till staten löste man det problemet för dem att de ”ha så mycket pengar att de faktiskt är övermättade.” Dessutom skulle genom dessa arbeten privata företag få ”jättebeställningar”, d v s regeringen ”gynnar en rad kapitalistiska företag”.

Problemet med denna kritik var att Hagberg inte hade några som helst alternativa förslag på hur man skulle bereda de arbetslösa arbeten.

Vad gäller Kilboms skattelinje (minskade indirekta skatter och ökad direkt beskattning på de rika, m m) fastslog Hagberg kort och gott:

> ”Jag finner det ur arbetarklassens synpunkt upprörande att den skall betala både direkta och indirekta skatter för ett system som den inte har något som helst intresse av.”,

Kilboms krav på nedrustning fördömde Hagberg.

> ”Det är dimbildning mot arbetarklassen när man gör gällande att avrustning skulle vara möjlig inom kapitalismen.“

Hagberg avrundade med:

> ”...ett sådant budgetförslag som denna regering framlagt, ett budgetförslag som är helt borgerligt, sådana saker kommer att öppna ögonen på dessa arbetarmassor utanför riksdagen och visa dem att endast den väg som Sovjetunionens arbetande folk vandrat, och som kommunisterna företräder, kan leda dem till seger.” [15]

Kritiken av Kilboms ”folkfront”

När Kilbomspartiet våren 1933 lade fram sitt alternativ till SAPs krispolitik, manifestet ”Folkfront för arbete och bröd”, utarbetade sillénarna inte något eget alternativ. Däremot kritiserades kilbommarnas manifest hårt. I vissa avseenden var det en riktig kritik:

> ”Några av de i den kilbomska proklamationen ställda kraven är i och för sig bra.../men/...betecknande för Kilbom är att den helt utesluter varje tanke på några

[15] ibid

> arbetaraktioner för något av de ställda kraven. Man ställer ett val- och agitationsprogram, men ger inte en enda anvisning om hur 'folkfronten' ska organiseras och förverkligas.”

Huvudsidan av kritiken var dock präglad av Kominternpartiets extrema sekterism:

> ”Principiellt utgår den kilbomska partiledningen ifrån att krisen måste lösas på kapitalismens grund, varför 'alla krafter måste inriktas på produktionens igångsättande'”. Tanken på en ”folkfront” förkastades i skarpa ordalag (två år senare skulle komintern och sillénpartiet själv föreslå en betydligt vidare ”folkfront” än vad kilbomspartiet var inne på 1933): ”De föreslår...en 'folkfront' mot den proletära klasskampen och ställer sej här principiellt på Hitlerfascismens ståndpunkt.” [16]

Man hävdade t o m att ”det nationella kilbomspartiet” hade lagt fram ett ”halvnazistiskt program om 'folkfront' i stället för klasskamp”.[17]

Förhållandet till SAP

Taktiken till socialdemokratin var enkel, nämligen oförsonlig kamp.

”Vändningen på detta område består framför allt däri att partiet icke får nöja sig med att i sin allmänna propaganda använda skarpa fraser mot de socialdemokratiska ledarna, utan i fortsättningen även i praktiken genomföra en allvarlig kamp, särskilt på arbetsplatserna och i fackföreningarna, mot alla socialfascismens korpraler och underhuggare... ” hade man slagit fast redan 1929.[18]

Enhetens problem inom arbetarrörelsen

Ett år innan den stora krisen nådde fram till Sverige splittrades Sveriges kommunistiska parti. Själva splittringen hade en oerhört oförsonlig karaktär, t ex bemäktigade sig partiminoriteten particentralen i Stockholm under öppen skottlossning. Efter en sådan upprivande strid var varje samarbete uteslutet på lång tid. Under hela krisen bekämpade de två kommunistpartierna varandra ihärdigt, beskyllningar för ”fascism” haglade, osv.

Samma oförsonlighet präglade förhållandet mellan kommunisterna och socialdemokratin. De socialdemokratiska förbundsledningarnas kapitulation i den ekonomiska kampen, vägran att stödja strejkande arbetare m m födde helt naturligt en fruktansvärd bitterhet från de oppositionella och besegrade arbetarnas sida. Och socialdemokratin skrädde inte orden. I samband med upplösningen av Massa-strejken gick LOs ordförande Edvard Johanson ut mot kilbomskommunisterna i följande ordalag:

> ”Kommunisternas bluffmakeri har nu genomskådats och att de haft för stort inflytande i edert förbund är en sak, som ej kan bortresoneras. Här har dessa små gluttpartier lagt sig till med later och förmyndarskap över fackföreningsrörelsen...”

och han fortsatte ”det förmyndarskap som ni vill pålägga oss, det skall vi taga ifrån er, det kunna ni vara övertygade om”. [19]

Tonen mot sillénkommunisterna var givetvis ännu hårdare.

> ”I troget förbund med den fackliga landsorganisationen kämpar socialdemokratin för arbetarrörelsens enhet och sundhet. Den för just därför en oblidkelig kamp mot bolsjevismen. Denna kamp skall skärpas i samma mån som bolsjevikerna övergå till alltmer brottsliga metoder... Skall någonsin den svenska arbetarrörelsen få det avgörande ordet med i sam-

---

[16] *Ny Dag* 10.4.33
[17] *Ny Dag* 12.4.33
[18] Cit. i Klass mot klass, sid 28
[19] Mellan två internationaler, sid 47 (boken sid 67)

> hällets angelägenheter, måste den skoningslöst göra upp räkningen med de bolsjevikiska marodörerna... Landsorganisationen och socialdemokraterna som besegrat så många andra av arbetarrörelsens fiender skall förmå att övervinna och utrota även denna.” [20]

Ord följdes av handling. I april 1933 kom det beryktade cirkulär 807 från LO-ledningen med krav till förbunden

> ”att ur fackföreningen utesluta alla medlemmar ur RFO (sillénarnas fackopposition) jämväl andra som bedriver fackföreningsfientlig verksamhet.”

Men LO gick längre:

> ”Det är emellertid icke enbart de sillénska elementen som skadar den fackliga rörelsen i landet. Även i övrigt förekommer en del 'fackligt självsvåld' som icke kan tolereras... Ingen feghet eller undfallenhet får visas när det gäller att upprätthålla respekten för stadgar... ” [21]

Inbördeskrig på tre fronter

Således kan man säga att den svenska arbetarrörelsen präglades av ett inbördes krig på tre fronter mitt under den hittills värsta kapitalistiska krisen i landet. Socialdemokratin avvisade givetvis varje form av enhet med vänsterpartierna — man hade sedan lång tid inriktat sin allianspolitik åt höger. Men inte heller de kommunistiska partierna ställde enhetsproblemet på allvar. När kilbomspartiet gick ut i sin kampanj ”Folkfront för arbete och bröd” vände man sig överhuvudtaget inte till någon särskild organisation och det partichauvinistiska draget var tydligt. Inför 1:a maj skrev t ex *Folkets Dagblad*: ”Kärnan i folkfronten, dess järnsidor är Sveriges kommunistiska parti, vars organisatoriska utbyggande måste forceras...” [22]

Sillenarnas taktik till SAP har vi tidigare varit inne på. Hösten 1932 försökte visserligen Hagberg utveckla en mer fruktbar ansats. Han menade att med en socialdemokratisk regering måste SKPs uppgift bli att

> ”aktivisera de breda arbetarmassorna till påtryckning på regeringen... Den taktiskt mest gynnsamma grundvalen därför är de socialdemokratiska ledarnas egna vallöften och de mest näraliggande fordringarna hos massorna. Partiet kan inte nöja sig med en negativ kritik från vänster av de socialdemokratiska ledarnas åtgärder.” [23]

Men denna ansats drunknade i partiets allmänna sekterism, i den våldsamma kritiken mot ko-handeln och i den bitterhet och skärpta kamp som följde i Byggnadsarbetarstrejkens spår.

Vilka vann? Vilka förlorade?

De två kommunistpartiernas politik fick stöd av de arbetare som upprördes av SAPs kapitulationspolitik i avtalsförhandlingarna, av de förtvivlade arbetslösa och senare av dem som blev besvikna på socialdemokratins ”svek” i förhållande till flera av sina val-löften i samband med ko-handeln.

Röstmässigt ökade den kommunistiska andelen av väljarkåren från 6,4 % 1928 till 8,3 % 1932, för att sjunka till fortfarande höga 7,7 % 1936.

Medlemsmässigt utvecklades t ex Kilbomspartiet starkt under perioden. Från 1930 års bottenläge efter partisprängningen: 8000 medlemmar, till rekordet 16.000 1935.

På ett visst ytligt plan hade kommunisterna alltså framgångar under krisen.

---

[20] *Tvenne bolsjevikdokument. Sillén-kommunisterna — arbetarrörelsens förstörare*. Sthlm 1932, sid 69
[21] Citerat efter *FD* 13.4.33
[22] *FD* 29.4.33
[23] Cit i Klass mot klass, sid 56

Men analyserar man utvecklingen djupare kommer man till motsatt slutsats. Dels försvagades kommunisternas fackliga positioner i ett flertal förbund. Men framför allt misslyckades man att utifrån sin (tillfälligt) växande valmässiga och medlemsmässiga styrka påverka innehållet i ”vägen ut ur krisen”.

I mitten på 30-talet kom ”sanningens ögonblick”. Ridande på den internationella upprustningskonjunkturen kunde socialdemokratin tillskriva sig äran av att ha hävt arbetslösheten och gjorde ett mycket starkt val 1936. Samtidigt gick det kominterntrogna partiet åt höger och intog i fråga efter fråga kilbomspartiets positioner. Och därmed försvann utrymmet för detta parti. Resultatet blev att det i stort sett upplöstes 1937. De flesta medlemmarna passiviserades. Endast en liten sekt under Nils Flygs ledning blev kvar (under andra världskriget intog den en tysk-nazistisk position). Detta var ett svårt slag för den organiserade arbetarradikalismen i Sverige, och visar att kommunisternas framgångar i valet 1932 (och kommunvalen 1934) till stor del byggde på lösan sand.

Det var inte kommunisterna som gick stärkta ur krisen. Det var socialdemokratin. Och inom socialdemokratin var det högern som stärkte sej. Kommunisterna lyckades inte förändra att alliansen i mitten stabiliserades och att socialdemokratin kunde etablera ett fast samarbete med monopolkapitalets spetsar för lång tid framöver.

Lärdomar

Det nuvarande läget skiljer sig i väsentliga drag från 30-talets. Vi ska här bara peka på fyra saker.

För det första är krisen av en annan karaktär, och åtgärder av den typ Wigforss formulerade på 30-talet kan inte ens lindra krisen nämnvärt. Detta ställer givetvis större krav på en krispolitik, både för socialdemokratin och för vänstern.

För det andra kommer den fackliga lönekampen inte alls ha den centrala roll den hade under 30-talets kris. Det beror både på krisens annorlunda karaktär, den ideologiska utvecklingen, LOs hårda centralisering, m m. Men detta är ingenting att sörja för kommunisterna. Ty 30-talets ekonomiska strider förlorades alla av massorna och för arbetarrörelsen innebar de en ännu djupare splittring.

För det tredje är olika samhällsfrågor idag i mycket högre politiserade och nationaliserade än tidigare. Valdeltagandet är åtskilligt högre och har nått de skikt som på 1930-talet stod helt utanför politiken. Utrymmet för lokal kamp är väsentligt lägre.

För det fjärde, slutligen är den fackliga rörelsens karaktär en annan idag än på 30-talet. Då var LO-ledningen en solid del av partiets högerflygel och den radikalism som fanns ute i en del förbund var väsentligen av tradeunionistisk prägel, d v s den reste inga radikala politiska frågor. Idag har LO i flera viktiga frågor intagit en position till vänster om partiledningen. Inom LO arbetar en betydande grupp intellektuella med klar socialistisk ideologi. P g a LOs genompolitiserade karaktär har klassfrågorna kommit att ställas i politiskt radikala termer, som frågor om makt och ägande. Det ger en helt annan grund för socialistiska linjer i krisen, än den defensiva inställning som präglade 30-talets LO-ledning eller den tradeunionism som utmärkte de förbund som var mer radikala.

För vänstern gäller det att lära främst tre saker av 30-talet.

Det första är behovet av ett helhetligt politiskt alternativ till socialdemokratin så att kommunisterna kan sätta den politiska kampen i förgrunden.

Det andra är vikten att skapa en vänsterenhet i kampen och en seriös teoretisk och politisk diskussion mellan olika vänsterkrafter för att utveckla strategi och taktik.

Det tredje är vikten av en konkret enhetstaktik i förhållande till socialdemokratin, som kan pressa SAP till eftergifter i vissa frågor, som ingriper i partiets inre motsättningar och gynnar framväxten av en antikapitalistisk linje, och som anknyter till den diskussion om makt och ägande som förs. Om inte vänstern kan lära åtminstone detta av 30-talskrisen, så kommer den med all sannolikhet att få ännu mindre betydelse för de vägar som nu sökes ur krisen än vad kommunisterna på 30-talet hade.